

Coreșpondența ioanină: 1-2-3 Ioan

Epistolele lui Ioan sunt unele din epistolele cele mai citate din NT, cel puțin 1 Ioan. Împreună cu evanghelia lui Ioan și cu Apocalipsa, ele alcătuiesc corpusul ioanin, unul din cele mai mari din NT, alături de cel paulin și cel lucan.

Ca atare, epistolele ioanine prezintă o oarecare neomogenitate. Pe deoparte, există o inegalitate în lungime: 1 Ioan are 5 capitole, 2 Ioan și 3 Ioan sunt foarte scurte, doar câteva versete, mai mult două bilețele decât două scrisori. În al doilea rând, autorul se prezintă diferit în aceste epistole: în 1 Ioan nu se prezintă deloc, în 2-3 Ioan el se prezintă pe sine ca Bătrânul, sau „prezbiterul”, ceea ce a dat naștere, prin coroborare cu mărturia lui Papias din Hierapolis, la ideea că ar fi vorba de doi autori: Ioan apostolul și un alt Ioan, numit „prezbiterul” (sau Ioan bătrânul). Pentru mulți autori cei doi sunt unul și același, anume Ioan apostolul, deoarece apostolatul era o formă de prezbiteriat în Biserica primară, iar Ioan, la data scrierii epistolelor era bătrân – ca lucrător și supraveghetor al Bisericii, dar și ca vârstă biologică: avea, astfel, două motive să se numească pe sine „bătrân”. Pentru alții, Ioan prezbiterul este autorul tuturor epistolelor, în timp ce Ioan apostolul a scris numai evanghelia după Ioan și, eventual, Apocalipsa. Aici apare însă un nou element: evangheliile și cele trei epistole au, totuși un limbaj comun, simplu, dar elegant, numit adesea „limbajul ioanin”. Acest lucru întărește percepția că autorul lor este unul și același, anume Ioan apostolul. Prin contrast, iar contrastul în limba greacă este unul evident, cartea Apocalipsa folosește o limbă greacă fluentă, dar cu multe dezacorduri, ceea ce ar putea constitui limbajul *de facto*, original, al lui Ioan, needitat și necorectat de nici un revizor (așa cum se va vedea în prezentarea Apocalipsei), în vreme evanghelia și epistolele par să fi trecut printr-o etapă de verificare și editare stilistică.

Epistola 1 Ioan: Biserica, dragostea și adevărul

Autor, datare, destinatar

În mod tradițional, epistola este atribuită lui Ioan apostolul (la sfârșitul secolului 2, Irinaeus îl numește „Ioan, ucenicul Domnului”, *De Haeresis*, 3.16.5, 8). Autorul nu se prezintă pe sine în cadrul scrisorii, ci își începe argumentul într-un stil direct, abrupt, care aduce aminte de începutul Epistolei către evrei, dar și de prologul evangheliei după Ioan. Pentru C.H. Dodd, autorul epistolei este altul decât Ioan, pentru că scrie despre credință într-un mod mai „primitiv”, mai timpuriu decât modul în care este scrisă evanghelia a patra (cf. doctrinele despre eschatologie, ispășire și despre Duhul Sfânt).¹

Totuși trebuie luat în considerare faptul că finalitatea evangheliei este alta decât cea a unei epistole pastorale, și că unul și același autor poate exprima diverse nuanțe asupra doctrinelor, care nu se contrazic, ci se completează.

Pe ansamblu, există însă multe elemente de compoziție și teologie în comun, între cele două scrieri, atât pasaje cât și figuri de stil (prolog; antiteza lumină – întuneric, tema dragostei, expresii cum sunt „născut din Dumnezeu”, „trăiește în lumină”, „cunoști pe Dumnezeu” etc.), care indică indirect posibilitatea mare ca autorul să fie același.²

Iată, de exemplu, un tabel de texte paralele din 1 Ioan și din evanghelia după Ioan: ³

¹ C.H. Dodd, *The Johannine Epistles*, London: Hodder (NY: Harper), 1946, liii-lvi; idem, ‘The Interpretation of the Fourth Gospel’, *NTS* 1, 1954, 77-91.

² Cf. J.D. Michaelis, *Einleitung in die Göttlichen Schriften des Neuen Testaments*. Göttingen, 1750; 4th ed. 1788, 2 vols. pp. 293–294. Cf. also B. F. Westcott, *The Epistles of John, The Greek Text with Notes and Essays*, Kila, MT: Kessinger Publishing, 2003 (Cambridge: Macmillan, 1886), pp. xxx & xxxi;

³ Cf. Guthrie, *New Testament introduction*, 873.

1 Ioan 1:2–3 : Ioan 1:1-18; 3:11	1 Ioan 3:16 : Ioan 10:15
1 Ioan 1:4 : Ioan 16:24	1 Ioan 3:22 : Ioan 8:29
1 Ioan 2:11 : Ioan 12:35	1 Ioan 3:23 : Ioan 13:24
1 Ioan 2:14 : Ioan 5:38	1 Ioan 4:6 : Ioan 8:47
1 Ioan 3:5 : Ioan 8:46	1 Ioan 4:16 : Ioan 6:69
1 Ioan 3:8 : Ioan 8:14	1 Ioan 5:9 : Ioan 5:32
1 Ioan 3:13 : Ioan 15:18	1 Ioan 5:20 : Ioan 17:3
1 Ioan 3:14 : Ioan 5:24	

Structura epistolei 1 Ioan

Structura primei epistole a lui Ioan reflectă conținutul ei pastoral: trăirea în lumină în comunitate, identitatea de copii ai lui Dumnezeu, încrederea în Dumnezeu, iar aceste teme apar în majoritatea schemelor propuse.⁴

În primul rând, așa cum s-a observat, începutul aduce aminte de prologul evangheliei lui Ioan și de prologul Epistolei către evrei, aducând în discuție revelația primită de la Dumnezeu prin Fiul său: „Ceea ce era de la început etc.” este vestea bună, evanghelia despre Hristos.

Ca și Evrei, 1 Ioan pare să aibă un gen mixt, plasat între scrisoare și predică, deoarece, deși folosește în mod repetat afirmația „vă scriu”, „v-am scris” (2:1, 7, 12–14, 26; 4:13), Ioan folosește un stil oral și este organizată ca o omilie.⁵

Schema epistolei 1 Ioan

⁴ Cf. M.M. Thompson, *1-3 John*. The IVP New Testament commentary series, Downers Grove, IL: InterVarsity Press, 1992, cf. 1 Jn.1:1; S.S. Smalley, *1,2,3 John*. WBC 51, Dallas, TX: Word, 2002; W.M. Dunn, (2001). *Exploring the New Testament*, Wheaton, IL: Crossway Books (2001) (orig.: *New Testament Survey*. Wheaton, IL. : Evangelical Teacher Training Association, c1963), 94.

⁵ Barton și Muddiman, *Oxford Bible Commentary* (referitor la 1 Ioan).

1:1–4 Prolog: istoricitatea evangheliei

1:5–2:11 Trăirea în lumină, în dragoste

1:5 Caracterul lui Dumnezeu este lumină

1:6–2:2 Mijlocirea lui Hristos

2:3–6 Ascultare de poruncile lui Dumnezeu

2:7–11 Porunca dragostei frățești

2:12–2:29 Încurajări și avertizări

2:12–14 Încurajare pentru toți: copii, tineri, părinți

2:15–17 Avertizare împotriva iubirii lumii

2:18–29 Avertizare împotriva antihriștilor

3:1–3:24 Identitatea de copii ai lui Dumnezeu

3:1-3 Siguranța identității creștine

3:4–10 Trăirea în dreptate

3:11–17 Iubirea frățească

3:18–24 Încrederea în Dumnezeu și iubirea

4:1–5:12 Avertizări și îndemnuri

4:1–6 Avertizări despre duhuri străine, antihriști

4:7–5:5 Dragoste pentru Dumnezeu și pentru frați

5:6–12 Adevărul credinței în Isus, Fiul lui
Dumnezeu

5:13–21 Îndemnuri finale

5:13–17 Puterea rugăciunii

5:18–21 Epilog

Temele teologice să se îndeplinească, să difuzeze una în cealaltă, dar se pot observa și câteva diviziuni majore de tip alternant, A-B, învățătură – sfătuire:

1:1–4 Prolog

1:5–2:11 A: Învățătură

2:12–2:29 B: Încurajări și avertizări

3:1–3:24 A: Învățătură
 4:1–5:17 B: Încurajări și avertizări

5:18–21 Epilog

Scrisoarea pare să reia în epilog discursul general din prolog: creștinii sunt din Dumnezeu, ei nu păcătuiesc (nu trăiesc în păcat, chiar dacă greșesc uneori, accidental), ei au cunoașterea deplină a adevărului. Aceasta încurajează sesizarea unei structuri globale circulare, conform metodelor mnemonice ale vremii (în cultura predominant orală a vremii, structurile circulare erau mai ușor de reținut și de citat).

Teme teologice principale

Temele principale se regăsesc în aproape fiecare capitol: credința în Dumnezeu, ascultarea de Dumnezeu, iubirea de Dumnezeu și iubirea frățească, evitarea iubirii lumii, trăirea unei credințe practice, identificarea duhurilor străine și a antihriștilor și delimitarea de aceste manifestări ale întinericului, consolidarea credinței în Dumnezeu, în mântuitorul Hristos.

Epistola are mai multe teste sau repere ale credinței, care ar putea fi privite și drept teste sau criterii ale identității credinciosului mântuit. De exemplu, în 1 Ioan 2:22, se întreabă „cine este mincinosul, dacă nu cel care neagă că Isus este Hristosul? Acesta este Antihristul, cel care îi neagă pe Tatăl și pe Fiul.” Similar, în 5:4-5, se arată cine este cel ce biruiește lumea: „fiindcă oricine este născut din Dumnezeu învinge lumea... Și cine este cel ce învinge lumea, dacă nu cel care crede că Isus este Fiul lui Dumnezeu?” În 2:3, apare testul cunoașterii de Dumnezeu: „Și așa știm că Îl cunoaștem: dacă păzim poruncile Lui”. Sau în 3:24 se dă un alt reper, cel al prezenței divine în cei credincioși: „Prin aceasta știm că El rămâne în noi: prin Duhul pe care ni l-a dat.”

Pe ansamblu, participiile grecești (traduse adesea prin expresia „cel ce face cutare lucru”, ex: *ho agapon*, cel ce iubește; *o mison*, cel ce urăște; *ho pisteuon*, cel ce crede; *ho nikon*, cel ce biruiește, biruitorul; *ho menon*, cel ce rămâne etc.), intervin din plin în lărgirea acestei liste de precizări, pentru că prin ele se identifică diverse calități ale celui credincios, el fiind cel ce iubește pe fratele său și pe Dumnezeu, cel care este născut din Dumnezeu, cel ce are viața veșnică, cel ce rămâne în Dumnezeu, cel ce iese biruitor etc. Caracteristice epistolei sunt construcțiile condiționale cu *ean* (dacă): dacă.... atunci (ex. 4:20, „dacă cineva zice îl iubesc pe Dumnezeu, dar îl urăște pe fratele său, este un mincinos”.

Terminologia pastorală, din perspectiva metaforei familiei creștine, este prezentă cu ramificații interesante, complexe. Credincioșii sunt numiți copii, copilași, copiii mei, copii ai lui Dumnezeu (o gamă întreagă de cuvinte: gr. *teknia*, *tekna*, *paidia*), tineri (cu o oarecare alintare: tinerei; gr. *neaniskoi*, nu *neania*), părinți, *pateres*; frați (*adelfoi*). Autorul subliniază astfel relațiile de frăție și de mentorare în Hristos care trebuie să domnească în Biserici (Ioan subliniază mult acești termeni, dar ei pot fi găsiți și în epistolele lui Pavel: 1-2 Timotei, Tit, Galateni etc.).

Tema rugăciunii apare în final destul de pregnant și aduce aminte de o apariție similară, în epistola lui Iacov. Acolo era vorba despre rugăciune și despre credința lui Ilie, și despre rugăciune pentru cei bolnavi; aici este vorba tot despre rugăciune pentru cei bolnavi, dar și pentru un caz special, când boala pare o pedeapsă, iar vindecarea în acest caz, nu ar mai avea rost să fie subiectul unei rugăciuni specifice (textul este extrem de dezbătut, ca și natura păcatului pentru care cineva nu mai trebuie să se roage cu privire la cel păcătos, pentru că păcatul acela duce la moarte). O asemenea apropiere de epistola lui Iacov subliniază din nou existența temelor comune în pareneza apostolică și, de asemeni, poate avea implicații asupra datării celor două epistole.

Trebuie, în final, remarcate temele apocaliptice (legate de vremurile din urmă și de apariția antihriștilor – folosirea

pluralului și singularului indică un fenomen antihristic complex, cf. 2:18); temele trinitare (cf. 5:7, „Căci trei sunt cei care dau mărturie”, o afirmație urmată de un text târziu care adaugă: „în cer: Tatăl, Cuvântul și Duhul Sfânt și aceștia trei sunt una. Și trei sunt care mărturisesc pe pământ” etc.), și nu în ultimul rând, tema Duhului Sfânt (cf. cap. 2, despre ungerea Duhului).

Finalul indică prin sfatul său „feriți-vă de idoli”, un context de presiuni externe și, posibil, de persecuție.

Epistolele 2-3 Ioan: Biserica și mărturia ei

Autor, datare, destinatar

Epistolele 2-3 Ioan a avut parte de o primire oarecum mai puțin entuziastă decât 1 Ioan, chiar dacă și ele au fost acceptate în canon, în final, fără obiecții majore. Ele nu sunt citate la fel de mult ca 1 Ioan (fiind, de altfel, și mult mai scurte, precum și mai reduse în argument).⁶ Pe de altă parte, ele nu apar întotdeauna în canoanele timpurii, sau nu apar ambele, ci mai mult 2 Ioan (apare 1 Ioan, 2 Ioan; 3 Ioan apare mai puțin, cum este cazul canonului Muratori). Policarp (2 Ioan 7; cf. 1 Ioan 4:2-3; *Ad Philippenses*, vii. 1) și Irineu par să se refere la ele (*Adversus Haereses* iii. 16. 3, 8), dar citatele lor pot să aibă în vedere și 1 Ioan. Clement din Alexandria citează și el din 2 Ioan (*Stromata* ii.15.66), iar Origen le cunoaște și le admite, deși nu le citează (Eusebius, *Istoria Bisericii*, vi.14.1). Similar, și Eusebius cunoaște epistola 3 Ioan, dar o plasează între cărțile disputate (*IB*, iii.25.3), iar Ieronim (*De Viris*

⁶ Cf. C. H. Dodd (*The Johannine Epistles*, London: Hodder and Stoughton, 1946, p. xvi). Pentru E. C. Selwyn (*The Christian Prophets and the Prophetic Apocalypse*, London: Macmillan, 1900, 140–142), se poate ca 2-3 Ioan să fi fost considerate la un loc, ca o unitate literară, ca un grup distinct de două epistole.

Illustribus, xi.18) pare să oscileze între a le considera drept epistole iohanine sau drept scrieri ale lui Ioan, prezbiterul.⁷

Situația Bisericii prezintă asemănări și deosebiri cu situația credincioșilor din 1 Ioan: pe deoparte, comunitățile de creștini trebuie să facă față acelorași influențe negative din partea învățătorilor falși, ca și în 1 Ioan; tot așa, există o atmosferă de familie comunicată printr-un vocabular specific, comun (apostol, copii, tineri, părinți). Există însă și nuanțe noi. Astfel, limbajul familial devine mai personal: în 2 Ioan apare o relație aparte între autor și Biserică („prezbiterul către aleasa Doamnă și copiii ei”), iar în 3 Ioan, „prezbiterul” îi scrie pe un ton similar, foarte personal, lui Gaius. De fapt, în această privință se manifestă cu intensitate și caracterul specific al celei de a treia epistole a lui Ioan, pentru că, spre deosebire de celelalte epistole, 3 Ioan este foarte personală incluzând nu doar numele destinatarului Gaius, ci și pe cel al altor creștini cum sunt Dimitrie și Diotref. Se poate observa, astfel, o anumită tranziție spre particularitate, începând cu 1 Ioan și încheind, la celălalt pol, cu 3 Ioan (în același timp, s-ar putea observa un anumit paralelism între Filimon și 3 Ioan, o apropiere între genul epistolar personal, cu multe detalii).

Teme teologice, caracteristici

Ceea ce este comun celor două scrisori, de la o primă privire, este scurtimea lor, pentru care au fost numite uneori „bilețele” apostolice, nu epistole. Între 2-3 Ioan și 1 Ioan există însă și alte legături clare, tematice și literare, stilistice, care indică implicarea aceleiași autor: accentul pe trăirea în dragoste, pe ascultarea de poruncile Domnului, pe trăirea în adevăr, pe recunoașterea învățăturilor și a învățătorilor falși (cf. 2 Ioan 5-7 și 1 Ioan 2:7-8, 18-19, 26; 3:7; 4:1-2; interesul pentru adevăr

⁷ O discuție mai amplă a autorului se poate găsi în Guthrie, *New Testament introduction*, 891.

apare în toate cele trei epistole ioanine: în 2 Ioan 1-4; 3 Ioan 3-4, 8, 12; cf. 1 Ioan 1:6, 8; 2:4-5, 21, 27; 3:18; 4:6; 5:6, 20).⁸

De aceea, s-ar putea spune că ele rămân niște epistole generale (catolice, sobornicești) prin relevanța lor generală, nu atât prin contextul specific, care devine tot mai precis. În același timp, se poate observa că, deși situațiile din 2 Ioan și din 3 Ioan sunt particulare, ele sunt și general valabile, deoarece primejdia învățătorilor falși a continuat, de-a lungul veacurilor, nevoia de o atmosferă ca de familie în Biserică este întotdeauna de actualitate, iar confruntările de autoritate (cf. și 1-2 Corinteni, Galateni) rămân, din păcate, un domeniu de testare permanentă a vieții bisericești, în care este mereu nevoie de autoritatea și forța cuvântului Scripturii.

Scrisorile se remarcă, în acest context, prin caracterul lor practic, aplicat. Astfel, în 2 Ioan se dau sfaturi pentru evitarea învățătorilor falși care nu îl mărturisesc pe Isus Hristos ca întrupat, și care o iau înainte cu învățături eretice. În 3 Ioan se încurajează ajutorarea fraților în nevoi și se discută despre confruntările referitoare la întâietate și la conducere care apăreau în unele Biserici locale. Aici apare chiar și o situație de presiuni interne, chiar de prigonire internă, între creștini, a celor care nu se conformează politicii liderului. Deși scurte, aceste epistole suprimă aspecte extrem de practice și generale ale vieții umane, prezente, bineînțeles, și în Biserică, aspecte în care mereu s-a simțit nevoia unor principii spirituale clare, cu autoritate apostolică, inspirată.

Structura retorică

Structurile celor două scrisori sunt asemănătoare: au același autor („Bătrânul”, sau „prezbiterul”), același stil de precizare a destinatarului („către prea aleasa Doamnă etc.”, „către prea iubitul Gaius”); de asemeni, același tip de încheiere: dorința de

⁸ I. H. Marshall, S. Travis și I. Paul, *Exploring the New Testament. A Guide to the Letters and Revelation*, vol.2, Downers Grove, IL: InterVarsity Press, 2002, 297.

a vorbi față către față și nu doar în scris, transmitere de urări și îmbrățișări. În ce privește conținutul propriu-zis, apar și asemănări și deosebiri. Tema umblării în adevăr și a evitării înșelăciunii, tema iubirii și a trăirii ca într-o familie sfântă apar în ambele scrisori. Cele două texte par însă să-și organizeze în antiteză mesajul: în 2 Ioan argumentul este urmat de sfătuire, în 3 Ioan sfătuirea este urmată de argument teologic.

Structura Epistolei 2 Ioan

1-3,	<i>Praescriptio</i>	
	<i>Superscriptio</i>	1a, „Bătrânul” (prezbiterul)...
	<i>Adscriptio</i>	1b-2, către aleasa Doamnă și copiii ei
	<i>Salutatio</i>	3, Cu noi să fie harul, mila, pacea
4,	<i>Narratio</i>	Mă bucur că umblați în adevăr etc.
5-11,	<i>Probatio</i>	
5-6,	Argument1:	porunca de a trăi în iubire
7,	Argument2:	împotriva învățătorilor falși (antihriști)
8-11,	<i>Exhortatio:</i>	sfătuire și avertizări contra pericolului de a fi ei înșiși înșelați
12,	<i>Peroratio:</i>	Ar mai fi multe de scris...
13	<i>Salutatio:</i>	Sora ta te îmbrățișează...

Structura Epistolei 3 Ioan

1-3,	<i>Praescriptio</i>	
	<i>Superscriptio</i>	1a, „Bătrânul” (prezbiterul)...
	<i>Adscriptio</i>	1b, către preaiubitul Gaius
	<i>Salutatio</i>	2, mă rog să îți meargă bine... (<i>berakha</i> , binecuvantare)
3-4,	<i>Narratio</i>	Mă bucur că am auzit de la frați

că umbli în adevăr etc.

- 5-12, *Probatio*
- 5-8, *Exhortatio*: ajutarea misionarilor
- 9-10, *Narratio*: conducerea auzivă a lui Diotref
- 11, *Argument*: Biruieste răul prin bine,
- 12 *Refutatio*: apărarea lui Dimitrie (*ethos*)
- 13-14, *Peroratio*: Ar mai fi multe de scris...
- 15, *Salutatio*: Pace, îmbrățișări...

Teme și teste pentru 1-2-3 Ioan

1. Discutați relațiile dintre epistolele 1-2-3 Ioan și evanghelia după Ioan.
2. Prezentați structura epistolei 1 Ioan.
3. Prezentați tema dragostei și tema adevărului în 1 Ioan.
4. Prezentați tema influenței lumii și tema învățătorilor falși în epistolele Ioanine.
5. Prezentați tema antihristului și a duhurilor înșelătoare, așa cum apare în 1-2-3 Ioan.
6. Discutați problema ospitalității și a unității în Biserică în 1-2-3 Ioan.

Bibliografie generală:

- Aland, K. și Aland, B., *The Text of the New Testament: An Introduction to the Critical Editions and to the Theory and Practice of Modern Textual Criticism*, E.R. Rhodes (trad), Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1987.
- Aune, D.E., *The New Testament in Its Literary Environment*, Philadelphia, PA: Westminster, 1987.
- Barton, J., și Muddiman, J., *The Oxford Bible Commentary*, London: Oxford University Press, 2001
- Bruce, F.F., *The New Testament Documents: Are They Reliable?* Downer's Grove, IL: IVP, 1972.
- Bruce, F.F., *The Books and the Parchments*, rev. ed., Westwood: Fleming H. Revell, 1978.
- Bunaciu, I. *Istoria Sfintelor Scripturi*, vol. 2, București: Uniunea Comunităților Creștine Baptiste, 1976.
- Carson, D. A.; Moo, D. J., și Morris, L., *An Introduction to the New Testament*, Grand Rapids, MI: Zondervan, 1992.
- Childs, B.S., *The New Testament as Canon: An Introduction*, London: SCM, 1984.
- Charpentier, É., *Să citim Noul Testament*, C. Cărăbaș-Olaru (trad), București: Arhiescopia RC București, 1999.
- Charpentier, É., *Să citim Vechiul Testament*, P. Iosif (trad), București: Arhiepiscopia RC-București, 1998.
- Cohen, A., *Talmudul*, C. Litman (trad), București: Hasefer, 1999.
- Constantinescu, G., *Marginalii la Talmud*, Cluj-Napoca: Dacia, 1999.
- Comisia Biblică Pontificală, *Interpretarea Bibliei în Biserică* (cuv. înainte, Joseph cardinal Ratzinger), București: Arhiepiscopia RC București, 1995.
- Culianu, I.P., *Arborele Gnozei. Mitologia gnostică de la creștinismul timpuriu la nihilismul modern*, C. Popescu (trad.), București: Nemira, 1998.

- Dormeyer, D. *The New Testament Among the Writings of Antiquity*, Sheffield: Sheffield AP, 1998.
- Elwell, W.A. (ed), *Evangelical Commentary on the Bible*, Grand Rapids, MI: Baker Book House, 1996, c. 1989
- Fuller, R.H. *A Critical Introduction to the New Testament*, London: Duckworth, 1966.
- Geoltrain, P. (ed), *Originile creștinismului*, G. Ciubuc (trad), Iași: Polirom, 2002.
- Grant, Robert M., *A Historical Introduction to the New Testament*, London: Collins, 1971 (1963).
- Guthrie, D., *New Testament Introduction*, Downers Grove, IL: InterVarsity, 1990 (ed. 4).
- Koester, H., *History, Culture, and Religion of the Hellenistic Age*, Philadelphia, PA: Fortress, 1980.
- Kümmel, W.G., *Introduction to the New Testament*, London: SCM, 1975.
- Martin, R.P., *New Testament Foundations*, Exeter: Paternoster, 1994, 2 vols.
- Marshall, I.H., *New Testament Theology. Many Witnesses, One Gospel* (Downers Grove, IL: InterVarsity Press, 2004);
_____, *A Concise New Testament Theology* (Downers Grove, IL: InterVarsity Press, 2008),
- Metzger, B.M., *The Text of the New Testament: Its Transmission, Corruption, and Restoration*, Oxford: Oxford UP, 1992 (1964).
- Moreschini, C.; Norelli, E., *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine* (vol. 1, De la Apostolul Pavel la Constantin cel Mare), H. Stănciulescu; G. Suciuc (trad), Iași: Polirom, 2001.
- Moule, C.F.D., *The Birth of the New Testament*, London: Black, 1981 (ed. 3).

- Nicolaescu, N.I., et. al., *Studiul Noului Testament*, București: Institutul biblic și de misiune ortodoxă, 1977 (ed. 2).
- Negoită, A., *Noul Testament și Manuscrisele de la Qumran. Studiu Critic*, București: Stephanus, 1993.
- Petercă, V., *Mesianismul în Biblie*, Iași: Polirom, 2003.
- Richardson, B., *Introducere în Noul Testament*, București: PlusArt, 1997.
- Ryken, L., *Words of Life: A Literary Introduction to the New Testament*, Grand Rapids, MI: Baker, 1987.
- Sescu P. (coord), *Introducere în Sfânta Scriptură*, Iași: Sapientia, 2001.
- Schlosser, J., *Iisus din Nazaret*, E. Zamfirescu (trad); pref. Z. Petre, București: Corint, 2003.
- Sf. Ieronim, *Despre bărbații iluștri, și alte scrieri*, Dan Negrescu (trad.), București: Paideia, 1997.
- Stein, R.H., *The Synoptic Problem: An Introduction*, Grand Rapids, MI: Baker, 1987.
- Tenney, M.C. *Studiu al Noului Testament*, Oradea: Cartea Creștină, 1986.
- Theissen, G.; Merz, A., *The Historical Jesus. A Comprehensive Guide*, London: SCM Press, 1999 (1998).
- Tofană, S., *Introducere în studiul Noului Testament: Text și Canon, Epoca Noului Testament* (vol. 1), Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 1997.
- Thiessen, H.C. *Introduction to the New Testament*, Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1958.
- Wenham, D.; Walton, S., *Exploring the New Testament. Introducing the Gospels*, vol. 1, London: SPCK, 2001.
- Westcott, B.F., *Elements of the Gospel Harmony* (1851), revizuită ca *Introduction to the Study of the Gospels*, London: Macmillan, 1988 (ed. 7).

Bibliografie epistole generale:

- Achtemeier, P.J., *1 Peter: A Commentary on First Peter*, Minneapolis, MN: Fortress Press, 1996
- Agouridis, S., *Comentariu la Apocalipsă*, Constantin Coman, (trad.), București: Editura Bizantină, 1997
- Alexander, J.H., *Apocalipsa, Verset Cu Verset*, O. S. Cosma (trad.), Sibiu: Editura Agape, 1993
- Aune, D.E., *The New Testament in Its Literary Environment*, Philadelphia, PA: Westminster, 1987
- _____, *Revelation 1-5*, Word Bible Commentary 52A, Dallas, TX: Word, 2002 (1997)
- _____, *Revelation 6-16*, Word Bible Commentary 52B, Nashville, TN: Thomas Nelson, 1998
- _____, *Revelation 17-22*, Word Bible Commentary 52C, Nashville, TN: Thomas Nelson, 1998
- Barton, J., și Muddiman, J., *The Oxford Bible Commentary*, London: Oxford University Press, 2001
- Bauckham, R. *The Theology of the Book of Revelation*, Cambridge: Cambridge UP, 1993
- Beale, G.K., *The Book of Revelation, A Commentary on the Greek Text* (34), Grand Rapids, MI.; Carlisle, Cumbria: W.B. Eerdmans; Paternoster Press, 1999
- Beare, F.W. *The First Epistle of Peter*, ed. 3a, Oxford: Basil Blackwell, 1970
- Best, E. *1 Peter*, NCB, London: Marshall, Morgan & Scott, 1971
- Bigg, C. *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistles of St. Peter and St. Jude*, Edinburgh: T&T Clark, 1902
- Bunaciu I., *Gînduri Exegetice Asupra Cărții Apocalipsa*, București: Uniunea Comunităților Creștine Baptiste din Republica Socialistă România, 1989

- Caird, G.B., *The Revelation of St. John the Divine*, BNTC, London, 1966 (1st ed.; 1984, 2nd ed.; reprint, Hendrickson Publishers, 1993
- Collins, A.Y., *The Apocalypse*, Wilmington, DE: M. Glazier, 1979;
- , „Revelation to John”, in *HarperCollins Bible Dictionary*, San Francisco: HarperCollins, 1996 , 930-932
- Creția P., și Bădiliță, C., *Apocalipsa lui Ioan în Tradiția Iudeo-Creștină*, studiu introductiv de C. Bădiliță, București: Humanitas, 1998
- Culpepper, R. A. *The Gospels and Letters of John, Interpreting Biblical Texts*, Nashville, TN: Abingdon Press, 1998
- Dauids, P.H., și Ralph, P.M., *Dictionary of the Later New Testament & Its Development. A Compendium of Biblical Scholarship*, Leicester: Inter-Varsity Press, 1997
- Dauids, P.H. *The Epistle of James: A Commentary on the Greek text*, Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1982
- Dodd, C.H., *The Johannine Epistles*, London: Hodder (NY: Harper), 1946
- Hellholm, D. (ed), *Apocalypticism in the Ancient Near East and the Hellenistic World*, Tübingen: J.D.C. Mohr, 1983
- Goppelt, L. *A Commentary on 1 Peter*, Grand Rapids, MI: W. B. Eerdmans, 1993
- Grant, Robert M., *A Historical Introduction to the New Testament*, London: Collins, 1971 (1963)
- Harrington, W.J. *Revelation*, Collegeville: Liturgical Press, 1993
- Ieronim, *Despre bărbații iluștri, și alte scrieri*, Dan Negrescu (trad.), București: Paideia, 1997
- Johnson, A.F. *Revelation*, Bible Study Commentary, Grand Rapids, MI: Zondervan, 1983

- Kent, H.A., *The Epistle to the Hebrews: A Commentary*, Grand Rapids, MI: Baker Book House, 1972
- Marshall, M., Travis St., și Paul, I., *Exploring the New Testament. The Letters and Revelation*, vol. 2, London: SPCK, 2002
- Martin, R.P., *New Testament Foundations*, Exeter: Paternoster, 1994, vol 1-2.
- _____, *James*, Word Bible Commentary, vol. 48, Dallas, TX: Word, 2002
- Metzger, B.M., *The Text of the New Testament: Its Transmission, Corruption, and Restoration*, Oxford: Oxford UP, 1992 (1964)
- Michaels, J. R. *Interpreting the Book of Revelation*, Grand Rapids, MI: Baker Book House, 1995
- _____, *1 Peter*, Word Bible Commentary 49, Dallas, TX: Word, 2002
- Mihoc, D. *Epistolele Apocalipsei. Introducere, Traducere Și Comentariu*, Sibiu: Teofania, 2003
- Moreschini, C.; Norelli, E., *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine* (vol. 1, De la Apostolul Pavel la Constantin cel Mare), H. Stănciulescu; G. Suciuc (trad), Iași: Polirom, 2001
- Moule, C.F.D., *The Birth of the New Testament*, London: Black, 1981 (ed. 3)
- Mounce, R.H. *The Book of Revelation* rev. ed. NICNT, Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1999
- Nicolaescu, N.I., et. al., *Studiul Noului Testament*, București: Institutul biblic și de misiune ortodoxă, 1977 (ed. 2)
- Riley, W., *Aventura Spirituală a Apocalipsului. Ce le Spune Duhul Bisericii*, Monica Broșteanu (trad), București: Arhiepiscopia Romană Catolică de București, 2000
- Ryken, L., *Words of Life: A Literary Introduction to the New Testament*, Grand Rapids, MI: Baker Book House, 1987

- Schüssler-Fiorenza, E. *Invitation to the Book of Revelation*, Garden City, NY: Doubleday, 1981
- Sescu P. (coord), *Introducere în Sfânta Scriptură*, Iași: Sapientia, 2001
- Selwyn, E.G. *The First Epistle of St. Peter*, London: Macmillan, 1958
- Talbert, Ch.H., *The Apocalypse: A Reading of the Revelation of John*, Louisville, KY: Westminster/John Knox, 1994
- Todoran, S. *Epistola Sfântului Iacov*, Introducere, traducere și comentariu, București: Tipografia Arhiepiscopiei Ortodoxe Române, 1997
- Trotter, A.H., Jr., *Interpreting the Epistle to the Hebrews*, in *Guide to NT Exegesis*, Grand Rapids, MI: Baker Book House, 1997
- Tuckett, C.M. *Reading the New Testament. Methods of Interpretation*, London: SPCK, 1990
- Vanhoye, A. *Structure and Message of the Epistle to the Hebrews*, Rome: Pontifical Biblical Institute, 1989
- Voulgaris, Sp. Ch. "Hebrews: Paul's Fifth Epistle From Prison," in *The Greek Orthodox Theological Review*, vol. 44, 1999 , 199–206
- Wall, R.W. *Revelation*, New International Biblical Commentary, Peabody, MA: Hendrickson, 1993
- Wand, J.W.C. *The General Epistles of St. Peter and St. Jude*, London : Methuen, 1934
- Walvoord, J.F. *Apocalipsa*, T. Verlan și C. Leontiu (trad), Biblioteca Lucrătorului Creștin, Arad: Multimedia, 2001

Prescurtări folosite pentru jurnale, reviste de specialitate

AJA	The American Journal of Archaeology
Bib	Biblica
BTB	The Biblical Theology Bulletin
CBQ	The Catholic Biblical Quarterly
EstB	Estudios Biblicos
ExpT	The Expozitory Times
HerKor	Herder-Korrespondenz
HSCP	Harvard Studies in Classical Philology
Int	Interpretation
HTR	The Harvard Theological Review
JAAR	Journal of the American Academy of Religion
JBL	The Journal of Biblical Literature
JCH	The Journal of Higher Criticism
JSNT	The Journal for the Study of the New Testament
JSS	The Journal of Semitic Studies
JR	The Journal of Religion
JTS	The Journal of Theological Studies
LCL	The Loeb Classical Library Series
LumV	LumenVitae
LXX	Septuaginta
Neot	Neotestamentica
NovT	Novum Testamentum
NTS	New Testament Studies
NRT	Nouvelle Revue de Theologie
PerspRelSt	Perspectives of Religious Studies
SBL	Society for Biblical Literature
SE	Studia Evangelica
RB	Revue Biblique
RevExp	Review and Expositor
RSR	Reserches de Science Religieuse
TDNT	Theological Dictionary of the NT
TLZ	Theologische Literaturzeitung
TR	Theologische Revue

TU	Texte und Untersuchungen
TynB	Tyndale Bulletin
TZ	Theologische Zeitschrift
ZNW	Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft
ZTK	Zeitschrift für Theologie und Kirche

